

ارائه الگوی بومی مدیریت توسعه پایدار گردشگری در ایران

سحر ملکی ورکی¹، ابوالحسن فقیهی^{2*}، غلامرضا معمارزاده طهران³

¹ دانشجوی دکتری، گروه مدیریت دولتی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

² استاد، گروه مدیریت دولتی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران (عهده دار مکاتبات)

³ دانشیار، گروه مدیریت دولتی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

تاریخ دریافت: بهمن 1401، اصلاحیه: فروردین 1402، پذیرش: اردیبهشت 1402

چکیده

یکی از عوامل مهم و مؤثر در کاهش وابستگی به نفت و دستیابی به پویایی اقتصادی و توسعه پایدار هر کشور، گردشگری میباشد. رشد شتابان گردشگری در جهان و منافع حاصل از آن، توجه ویژه دولت ها و برنامه ریزان را موجب گردیده و شکل گیری شیوه های جدید سیاست گذاری در این زمینه را به دنبال داشته است. کشورهای پیشرفته دنیا پیش از دیگر کشورها به اهمیت گردشگری پی برده و برنامه ریزی های گسترده ای برای رشد همه جانبه آن انجام داده اند. گردشگری می تواند در بسیاری از کشورهای در حال توسعه که منابع اقتصادی چندانی ندارند، به مهم ترین منبع اقتصادی این کشورها تبدیل گردد. هدف این پژوهش، ارائه الگوی بومی مدیریت توسعه پایدار گردشگری در ایران می باشد. به این منظور در ابتدا با بررسی ادبیات تحقیق و پیشینه پژوهش، چارچوب نظری تحقیق تدوین گردید. بر اساس این چارچوب، مدل مفهومی پژوهش ارائه و فرضیات تحقیق نیز تدوین شدند. به منظور آزمون فرضیات تحقیق، جامعه آماری شامل مدیران و کارشناسان ستاد مرکزی وزارت گردشگری، در نظر گرفته شدند. به صورت نمونه گیری در دسترس پرسشنامه هایی که روایی و پایایی آنها تایید شد بین 90 نفر از نمونه آماری توزیع شده و با توجه به عدم نرمال بودن توزیع داده ها، از روش حداقل مربعات جزئی و نرم افزار اسمارت پی ال اس 3 برای تحلیل های آماری استفاده شد. بر اساس مقادیر معنی داری مربوط به فرضیات، هر شش تایید شدند. میزان تاثیر عوامل اقتصادی بر توسعه پایدار گردشگری برابر با 0/711، میزان تاثیر عوامل اکولوژیکی بر توسعه پایدار گردشگری برابر 0/730، میزان تاثیر عوامل نهادی بر توسعه پایدار گردشگری برابر با 0/772، میزان تاثیر عوامل فرهنگی بر توسعه پایدار گردشگری برابر با 0/739، میزان تاثیر عوامل زیست محیطی بر توسعه پایدار گردشگری برابر با 0/709 و میزان تاثیر عوامل زیرساختی بر توسعه پایدار گردشگری برابر با 0/754 حاصل شد. پیشنهاد اصلی تحقیق انجام تبلیغات مناسب برای توسعه پایدار گردشگری است.

واژه های اصلی: الگوی بومی، توسعه پایدار، گردشگری.

1- مقدمه

بررسی تاریخ سفر از سده های گذشته مؤید آن است که انسان ها به انگیزه های گوناگون همچون تجارت، آموزش، زیارت و انجام امور مذهبی، ماجراجویی و نیز انجام وظایف سیاسی به سفر می پرداخته اند [33]. رشد شتابان گردشگری در جهان و منافع حاصل از آن، توجه ویژه دولت ها و برنامه ریزان را موجب گردیده و شکل گیری شیوه های جدید سیاست گذاری در این زمینه را به دنبال داشته است [5]. کشورهای پیشرفته دنیا پیش از دیگر کشورها به اهمیت گردشگری پی برده و برنامه ریزی های گسترده ای برای رشد همه جانبه آن انجام داده اند. گردشگری میتواند در بسیاری از کشورهای در حال توسعه که منابع اقتصادی چندانی ندارند، به مهم ترین منبع اقتصادی این کشورها تبدیل گردد [35]. به همین سبب اکثر کشورهای در حال توسعه، در زمینه توسعه گردشگری، برنامه ریزی های مختلفی را شروع کرده اند. گردشگری از ابعاد مختلف، میتواند آثار مثبت و منفی متعددی به دنبال

* faghihiabolhassan@gmail.com

گردشگری یکی از عمده ترین نیروهای شکل دهنده به جهان امروز و یکی از مهم ترین و پویا ترین فعالیت های جهان است که توسعه آن در شهرها در گرو بررسی و شناخت مطلوب جنبه های مختلف شهری از جمله عوامل اقتصادی، اجتماعی- فرهنگی و جغرافیایی شهرها می باشد. یکی از مهمترین دلایل توجه به گردشگری اثرات اقتصادی این صنعت در توسعه و رشد ملی می باشد [22]. گردشگری ضمن ایجاد یک رشته فعالیت های جدید در جامعه موجب فعال شدن سایر بخشهای اقتصادی شده و می تواند در برقراری موازنه ارزی نیز اثرات سازنده ای داشته باشد، از اینرو برخی از کشورها گردشگری را محور اصلی فعالیت های اقتصادی خود قرار داده و از این طریق به منافع سرشاری نیز دست یافته اند [2]. یکی از عوامل مهم و مؤثر در کاهش وابستگی به نفت و دستیابی به پویایی اقتصاد و توسعه پایدار هر کشور، گردشگری می باشد.

تعیین مشکلات بالقوه باشند که از تعامل و ارتباط بین سازمان ها و بخش های مختلف مقصد گردشگری پدیدار می شوند. همچنین بایستی قادر به تحلیل آثار تجمعی باشند، آثاری که مشاغل کوچک گردشگری، عملیات و فعالیت هایی که تنها در ارتباط با یکدیگر اهمیت دارند [32]. مهمترین بخش در توسعه گردشگری پایدار به خصوص در کشورهای در حال توسعه مانند ایران در نظر گرفتن سیاست گذاری در سطح کلان می باشد. این سیاست گذاری ها به شدت نیازمند آسیب شناسی عوامل و موانعی است که در سر راه توسعه گردشگری پایدار وجود دارد [12]. بر همین اساس ماهیت عوامل اثرگذار بر گردشگری پایدار بر دو اصل اساسی قرار دارد که یکی محیط های طبیعی و دیگری عوامل انسانی و فرهنگی است [14]. در واقع می توان گفت گردشگری پایدار این امکان را فراهم می کند تا این صنعت در بلند مدت امکان کسب سود و درآمد را داشته باشد. از همین رو محققان توجه زیادی به مفهوم توسعه پایدار گردشگری دارند. عوامل مختلفی که گردشگری پایدار را تحت تأثیر خود قرار می دهد از جنبه نظری و عملی دارای اهمیت می باشد. این اهمیت از آنجا نشأت می گیرد که شناسایی این عوامل و تمرکز و برنامه ریزی بر روی این عوامل میتواند باعث توسعه و گسترش گردشگری پایدار بشود [4].

با وجود بحث حول محور کوچک و بزرگ مقیاس بودن توسعه پایدار صنعت گردشگری در عالم واقع و بر اساس مبانی علم جدید تفکیک و خط کشیدن توسعه پایدار صنعت گردشگری حول دو محور یاد شده در عمل امکان پذیر نبوده و می بایستی با ایجاد یکپارچگی و تلفیق منعطف مقیاس های فوق با توجه به موقعیت، زمان و مکانی که صنعت گردشگری میبایستی در آن به عنوان بنیان توسعه پایدار جایگزین سرمایه های ملموس قرار بگیرد، راهکار و رویکردی را ارائه نمود که با اتکا به سرمایه های ناملموسی همچون ارتقا کیفیت، ارتقا هویت و کرامت گردشگر، فراهم نمودن حداقل تسهیلات لازم و محور قرار دادن خدمت به عنوان عامل اصلی تولید ناخالص ملی بتواند جایگزین مناسبی برای توسعه به ویژه در کشورهای رو به توسعه که عمدتاً با نگاه سخت افزاری به این صنعت توجه می کنند با عین نمودن کلیه نرم افزارها و سخت افزارها و به عبارتی دیگر محور قرار دادن انسان و ساماندهی فرآیند و فناوری می توان به آسیب شناسی بهتر و ارائه الگوی مناسب تر بیانجامد.

بنا بر مطالب فوق، پرسش اصلی پژوهش حاضر این است که الگوی بومی مدیریت توسعه پایدار گردشگری در ایران به چه صورتی است؟

انجام این پژوهش در زمینه های مختلفی دارای اهمیت می باشد که در ذیل به برخی از این موارد می توان اشاره نمود:

• اکثر مطالعاتی که تاکنون انجام شده است، به بررسی مدیریت گردشگری در سطح کشور پرداخته و به شناخت آسیب و عوامل موثر بر آن متمرکز شده اند، بنابراین انجام پژوهش در زمینه شناسایی و بررسی آسیب های مسیر توسعه پایدار گردشگری در کشور دارای اهمیت می باشد.

• با توجه به محدودیت مطالعات در این زمینه، نتایج حاصل از این پژوهش می تواند یافته های جدیدی را برای پژوهشگران در راستای توسعه مطالعات در این زمینه فراهم نماید.

• شناسایی عوامل موثر بر کاربردی نمودن توسعه پایدار گردشگری در

داشته باشد، از جمله آثار مثبت آن میتوان به ایجاد اشتغال، افزایش فرصت های سرمایه گذاری، بهبود کیفیت زندگی، رشد فرهنگی، تقویت ارزش ها و سنن محلی، توسعه زیرساخت ها، حفاظت از سایت های تاریخی و اکولوژیکی، توسعه مهارت های برنامه ریزی و نظایر آن اشاره نمود [28]. در کنار آثار یاد شده، گردشگری اگر به خوبی مدیریت و کنترل نشود، میتواند آثار منفی زیادی به همراه داشته باشد که از آن جمله می توان از انواع آلودگی ها، تهدید فرهنگ محلی، صدمات وارده بر محیط زیست، گسترش بیماری ها، شلوغی و مصرف گزایی اشاره نمود [30].

ایران در حوزه گردشگری از ظرفیت فراوانی برخوردار است. به تصدیق سازمان یونسکو از نظر وجود آثار تاریخی و فرهنگی ایران در میان هشت کشور نخست جهان جای دارد و از منظر جاذبه های اکوتوریسمی و تنوع اقلیمی جزو پنج کشور برتر دنیاست. طبیعت چهار فصل ایران، وجود دریا، کویر، چشمه های آب گرم، حیات وحش متنوع و انحصاری، جاذبه های گردشگری مذهبی و تمدن هفت هزار ساله این قابلیت را به ایران بخشیده که در ردیف های نخست گردشگری قرار گیرد [9]. گردشگری در رشد و توسعه اقتصادی کشورها و به خصوص کشورهای در حال توسعه نقش و اهمیتی به سزا دارد. به گونه ای که گروهی بدان به منزله فعالیتی اقتصادی و در نتیجه یک صنعت می نگرند [38]. در دو دهه گذشته، صنعت گردشگری اقتصادهای محلی را به میزان قابل توجهی تقویت کرده است [40]. اگر گردشگری محلی به نحوی مناسب برنامه ریزی و مدیریت شود می تواند خالق یا محرک یک فرایند توسعه در نواحی محلی و نیز پایداری جوامع محلی در کلیه زیر شاخه های اقتصادی، اجتماعی فرهنگی و همچنین خود صنعت گردشگری باشد [7]. علی رغم این موضوع، گردشگری محلی فعالیت بسیار پیچیده ای است که با بخش های دیگر جامعه و اقتصاد وجود مشترکی دارد، در نتیجه دارای آثار و پیامدهای مختلفی می باشد که میبایست در فرایند برنامه ریزی تمامی جوانب آن مورد ملاحظه قرار بگیرد تا از عوامل منفی جلوگیری شود و تأثیرات مثبت عوامل اقتصادی، اجتماعی و محیطی آن افزایش پیدا کند [10]. هرچه میزان اعتماد به یک مقصد بیشتر باشد، تمایل به سفر به آن نیز بیشتر خواهد بود [39].

سنجش و ارزیابی پایداری از جمله مباحثی است که از سوی صاحب نظران و برنامه ریزان مورد توجه قرار گرفت و به دنبال آن و کمتر از دو دهه پس از ایده ی توسعه ی پایدار، در نشست های سیاسی و علمی، روش ها، ابزار و شاخص ها با توجه به زمینه های تخصصی مطرح و مورد استفاده قرار گرفته است [19]. به دنبال توسعه ی گردشگری با رویکرد پایداری، ارزیابی پایداری گردشگری مورد توجه برنامه ریزان و متخصصان این رشته واقع و مطالعات و پژوهش های گسترده ای پیرامون آن انجام شده و همچنان ادامه دارد [6]. به طور کلی فرآیند ارزیابی پایداری گردشگری نیازمند ابزار و روش هایی است که پژوهشگر می بایست با درک علمی به شناسایی و تعیین آن ها اقدام کند [17]. ابزار ارزیابی مناسب باید شیوه های سیستماتیک و همه جانبه ای را درپیش گیرد. این ابزار باید قادر به ارزیابی روابط علت- معلولی و حلقه های بازخورد برای

ایران و اولویت بندی این عوامل از منظر میزان نقش آن ها در دستیابی به مدل مناسب، می تواند چشم اندازهای جدیدی را پیش روی مدیران تصمیم ساز و تصمیم گیر در تحلیل استراتژیک موضوع قرار دهد.

2- مرور مبانی نظری و پیشینه پژوهش

1-2- گردشگری¹

گردشگر واژه ای است فرانسوی از ریشه «تور» گرفته شده است و به معنای چرخش، پیمودن، طی کردن، سیر کردن و گردش نمودن است و اصطلاح توریست برای نخستین بار در میان فرانسویان متداول گشت. در ابتدای قرن نوزدهم در فرانسه معمول بود که نجیب زادگان و اشراف برای یادگیری و کسب تجربه های لازم زندگی، به مسافرت میرفتند که به این جوانان توریست میگفتند [8]. در فرهنگ، حوزه گردشگری مربوط به مسافرت‌هایی است که برای مقاصد تفریحی انجام می شود. کنفرانس تجارت و توسعه ی سازمان ملل بر اساس تعریف اخیر سازمان جهانی گردشگری، تعریف زیر را برای گردشگران بین المللی ارائه داده است: فردی که بین دو یا چند کشور به سفر بپردازد، به طوری که از سکونت گاه دائم خود بیش از یک روز و کمتر از یک سال، به منظور فراغت، کسب و کار و یا دیگر اهداف دور باشد [16]. گردشگری عبارت است از مجموعه کارهایی که یک فرد در سفر و در مکانی غیر از محیط عادی خود برای مدتی که کمتر از 24 ساعت و بیشتر از یک سال نیست، انجام میدهد و هدف آن سرگرمی، تفریح، استراحت، ورزش، دیدار با اقوام و آشنایان، کسب و کار، ماموریت، شرکت در سمینار یا کنفرانس، درمان، مطالعه، تحقیق، فعالیت های مذهبی و فعالیت هایی از این قبیل است [24]. گردشگری پدیده ای است که از گذشته های دور مورد توجه جوامع انسانی بوده و بر حسب نیازهای متفاوت اجتماعی و اقتصادی به پویایی خود ادامه داده است. این صنعت در عصر حاضر، یکی از بزرگ ترین فعالیت های خدماتی دنیا میباشد و به عنوان یکی از منابع درآمد و ایجاد اشتغال در سطح ملی میتواند رهیافتی برای توسعه اقتصادی در قلمرو ملی باشد. اندیشمندان علوم اجتماعی به ویژه جامعه شناسی توریسم در دو جبهه مطالعات و عقیده قرار دارند، یک نظر توسعه گردشگری و ورود گردشگران را عامل تغییر و از بین رفتن فرهنگ جوامع محلی میدانند و سایرین این توسعه را باعث احیای فرهنگ و موجب افزایش توجه به ارزش های نظری و اقتصادی، تجارب فرهنگی، همچون موسیقی، صنایع دستی، آداب و رسوم محلی و... میدانند [18]. گردشگری بر بنیاد عامل اساسی سفر و جابه جایی قرار دارد. در نتیجه، دگرگونی های آن تابع تغییرات مختلفی از قبیل دگرگونی های ناشی از انگیزه سفر و وسیله حمل و نقل میباشد. سفر در سرشت انسان است، آدمی چنان آفریده شده و چنان هستی گرفته است که باید به سفر برود. انسان از دیرباز برای رهایی از تنهایی، سختی و نیز وابستگی های محلی و عادات و آداب و رسوم یکنواخت و مکرر زندگی خود به سفر میرفته، در میان انگیزه های مختلف سفر نیاز روانی بیش از همه برانگیزاننده امواج

توده های انسانی در امر مسافرت و جابه جایی است [23]. توسعه گردشگری موجب رونق اقتصادی و کاهش فقر می شود، همچنین تأثیر به سزایی در افزایش درآمد و کاهش بیکاری و در نتیجه بهبود کیفیت زندگی مردم و افزایش رفاه اجتماعی دارد [11]. علاوه بر آن گردشگری عاملی است برای گفتگوی بین فرهنگ ها و تمدن ها و از نظر سیاسی نیز، روابط بین ملل و دول را متعادلتر و نزدیکتر می سازد [1]. گردشگری به عنوان یک پدیده انبوه، بزرگترین تحرک اجتماعی در پهنه جغرافیایی جهان به شمار میرود، گردشگری یکی از صنایع رشد یافته نیمه دوم قرن بیستم است و اغلب به مثابه کلیدی برای رشد اقتصادی، در کشورهای توسعه یافته است. گردشگری به عنوان فعالیتی که در دنیای امروزی توان اثرگذاری بر فرایند توسعه متوازن و خردورانه را در همه دنیا به نمایش بیستم است و اغلب به مثابه کلیدی برای رشد اقتصادی، در کشورهای توسعه یافته است. گردشگری به عنوان فعالیتی که در دنیای امروزی توان اثرگذاری بر فرایند توسعه متوازن و خردورانه را در همه دنیا به نمایش گذاشته، مورد توجه طیف وسیعی از سیاستگذاران و برنامه ریزان نظام های سیاسی و مدیران اجرایی در کشورهای مختلف است [15]. برخی مطالعات از جمله مرادی و محمدی (1397)، نیکنام (1397)، نوعی و زند مقدم (1397)، (قاسم زاده و همکاران، 1397) به بررسی برنامه ریزی شهری، بستر توسعه ی پایدار گردشگری شهری و عملکرد بازاریابی پرداختند. امروزه شهرها، بستر مناسبی برای هم افزایی و توسعه ی پدیده های اجتماعی نیرومند در قالب گردشگری شهری محسوب می شوند. در فرآیند توسعه گردشگری شهری، برنامه ریزی و سیاستگذاری نقش ارزنده داشته و طراحی شهری، فضا سازی و پایداری را تحت تأثیر قرار میدهند [25]. گردشگری تأثیر فراوانی در ابعاد اقتصادی، فرهنگی و سیاسی کشور میگذارد. گردشگری اشتغال ایجاد میکند، سرمایه های اقتصادی را به جریان می اندازد، به دنبال افزایش تقاضا برای سفر به داخل کشور، امنیت داخلی را افزایش می دهد و به مشروعیت سیاسی در سطح بین المللی می انجامد و امروزه سفر نه اسباب تفریح و سرگرمی که به تدریج به ابزار شناخت و آگاهی زندگی مردمان، تفاهم با دیگران و فراتر از آن به شناخت جهان پیرامون، حقایق آن و غنای بینش و نگرش آدمیان به مفاهیم زندگی شان تبدیل شده است [21]. ایران امروز بیش از هر زمان دیگری با دشواری اشتغال دست به گریبان است. بهای روزافزون نفت اقتصاد کشور را بیش از پیش متکی به خود نموده و سیاست گذاران بیش از هر زمان دیگری به دنبال راه حل هایی خارج از الگوهای پیشین هستند. گردشگری به مثابه یک نظام پیچیده با ابعاد بزرگ میتواند راه برون رفت از این تنگنا باشد و به همین جهت باید آن را از تمامی جنبه های ممکن مورد بررسی و مطالعه قرارداد [8].

2-2- گردشگری پایدار²

گردشگری پایدار نیازهای گردشگران حاضر و جوامع میزبان را با محافظت و ارتقای فرصت های آیندگان برآورده میکند [36]. از دهه 90 به بعد اهداف، رویکردها و تعاریف جهانگردی مورد ارزیابی و تجدید نظر قرار گرفت و با متأثر شدن از رویکرد توسعه پایدار، ادبیات جدیدی به نام "گردشگری پایدار" وارد مباحث گردشگری شد. از این دهه به بعد بود که گردشگری تقریباً به صورت اجتماعی، تثبیت شده و به عنوان یکی از

² Sustainable Tourism

¹ Tourism

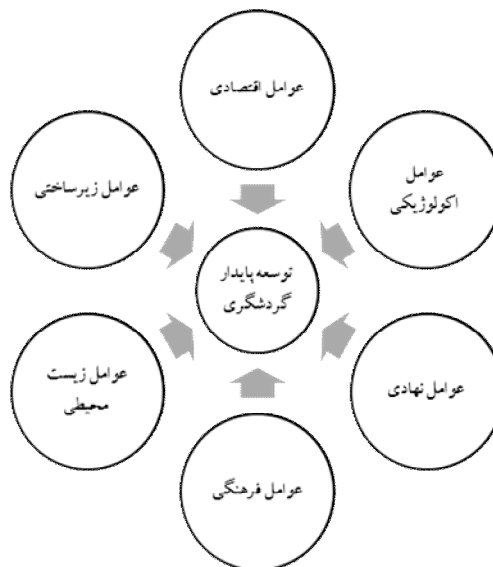
در این زمینه به خصوص در کشورهایی مانند ایران ایفا نماید، لزوم و ضرورت توجه به توسعه پایدار گردشگری دارای اهمیت فراوان است. برخی از مطالعات از جمله کروس و همکاران (2020)، یزدانی (1392)، ستاری و همکاران (1396)، بختیاری و یزدانی (1394) عوامل اقتصادی و متغیرهای کلان اقتصادی، را بر گردشگری مورد بررسی قرار دادند. محمودنژاد و نصیری (1397)، حجازی و برزکار (1397)، اسملاش و کومار (2019)، نیکنام (1397)، مسعود خدادادی (2016)، مرادی و محمدی (1397)، نوعی و زند مقدم (1397)، ذوالقدر و کرمی (1396)، در دسته تحقیقاتی هستند که به جاذبه های گردشگری شهری و بستر توسعه ی پایدار گردشگری شهری، نقش آن بر توسعه پایدار شهری، مدیریت شهری در توسعه گردشگری و عملکرد بازاریابی پرداختند. رضانژاد و همکارانش (1399) و لطفی و همکاران (1397) در تحقیقاتی به بررسی توسعه هر سه مشخصه فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی همزمان پرداختند. توسعه گردشگری به عنوان یک پدیده فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی موجب میشود که فرصت کافی برای تبادل فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی بین گردشگر و جامعه میزبان به وجود آید. زارعیان هاتفی (1397)، نوعی و زند مقدم (1397) عوامل کاربردها و تأثیر فناوری اطلاعات بر توسعه گردشگری را موثر دانستند. دسته ای از مطالعات، هوشمندسازی گردشگری را به عنوان توسعه گردشگری دانستند، قاسم زاده (1397)، نیکنام (1397)، اسملاش و کومار (2019). مطالعاتی نیز از جمله تازیم جمال و کامارگو (2018) و امینی (2020) عوامل حاکمیتی را به عنوان عوامل موثر بر توسعه پایدار گردشگری دانستند. برخی مطالعات دیگر نظیر، شجاعی و نوری (1396)، مرادی و محمدی (1397) و اسملاش و کومار (2019) به بررسی سیاست های دولت در صنعت گردشگری و ارائه الگوی توسعه پایدار صنعت گردشگری پرداختند. که نتایج بررسی پژوهش نشان داد سیاست های گردشگری در هر یک از برنامه های 5 ساله از جمله برنامه سوم توسعه، از خلاء الگوی سیاست گذاری معین و به خصوص فقدان توجه به شاخص های بنیادین سیاست گذاری همچون تمرکز و انسجام در اهداف، دیدگاه نظام مند و یکپارچه در میان سیاستگذاران، میزان عمل پذیری سیاست ها و نظام پاسخ گویی و ارزیابی عملکرد موثر برخوردار بوده است. لطفی فر و همکاران (1397) و خوش فر و همکاران (1399) در تحقیقاتی بر مبنای ویژگی های زیست بوم پرداختند. بخش عمده ای از کشور ایران که در کمربند خشک جهان واقع است را مناطقی با شرایط سخت، اقلیم گرم و خشک و کویری تشکیل میدهد. بیشتر این مناطق که با محدودیت های شدید منابع آبی، پوشش گیاهی و برخی دیگر از قابلیت های طبیعی روبروست، در عین حال در بردارنده بسیاری از سکونت گاه های بسیار کهن و مهم شهری و روستایی نیز هست. بر مبنای مبنای نظری و پیشینه فوق، الگوی اولیه به صورت شکل 1 قابل استخراج بوده که بر مبنای آن 6 فرضیه تدوین می شوند:

مؤثرترین و مهمترین شاخص هایی که قدرت تعیین کنندگی زیادی در حیات اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و... کشورها دارد، مورد بحث قرار گرفت [13]. گردشگری سهمی بسیار تعیین کننده در اقتصاد جهانی دارا است. البته شایان ذکر است که علاوه بر تأثیرات اقتصادی، گردشگری بر روی فرهنگ، اجتماع و سیاست نیز اثرگذار است [37]. توسعه ی پایدار نیز شکل خاصی از توسعه ی گردشگری است که سیستم را قادر به حفظ بقا در سطح بالایی از کیفیت می سازد. توسعه توسعه پایدار به عنوان یکی از مهمترین راهبردهای توسعه منسوب می شود در این راهبرد ضرورت های مطرح شده به منظور جذب توریسم و افزایش درآمد، لزوم شناخت و استفاده های عملی از جاذبه های توریستی و اکوتوریستی موثر در گردشگری را ایجاد کرده است [20]. گردشگری پایدار برای منع گردشگری طراحی نشده بلکه برای مدیریت علائق سه گروه ذینفع شامل ساکنین، جوامع میزبان، گردشگران و متصدیان صنعت گردشگری و به دنبال ایجاد تعادل بین توسعه و محافظت و به طور کلی به دنبال یافتن بهترین شکل از توسعه ی گردشگری برای یک ناحیه با توجه به فرهنگ و محیط زیست آن است [34]. همچنین گردشگری پایدار نیازمند حمایت مناسب از منابع گردشگری منطقه ای و مزایای اقتصادی و صنایع است و باید تلاش کرد تا از توسعه مناسب محیط طبیعی و فرهنگ اجتماعی حمایت شود [31]. صاحب نظران برای دستیابی به توسعه ی پایدار گردشگری پنج عنصر کلیدی را مطرح کردند که مشتمل است بر: 1) حفاظت و نگهداری از اصل منابع کنونی برای نسل های آینده. 2) برقرار نگه داشتن زاینده گی اصل منابع. 3) برقرار نگه داشتن تنوع زیستی و اقلیمی و اجتناب از تغییرات غیرقابل بازگشت. 4) تضمین عدالت و تساوی بین نسل ها. 5) برقرار نگهداشتن و حمایت از میراث فرهنگی و تاریخی محیط، منطقه یا کشور [30]. اهداف گردشگری پایدار، بهبود کیفیت زندگی جامعه میزبان، رعایت برابری یا مساوات بین دو نسل و درون یک نسل، حفظ کیفیت محیط زیست از طریق حفظ سیستم زیست محیطی، حفظ یکپارچگی و انسجام فرهنگی و همبستگی اجتماعی بین جوامع و ایجاد تسهیلات و امکانات است به گونه ای که بازدیدکنندگان بتوانند تجربیات ارزشمندی کسب کنند [26]. برای دستیابی به توسعه گردشگری به عواملی نظیر ساختار مناسب سازمانی، برنامه ریزی و آموزش نیروی انسانی، قوانین و مقررات گردشگری و جذب سرمایه نیاز است. برای دستیابی به توسعه پایدار در صنعت گردشگری وجود مدیریتی توانا و منسجم و هماهنگی بین بخش های دولتی و خصوصی حائز اهمیت است [3].

3- پیشینه پژوهش

در جمع بندی مطالعات در حوزه گردشگری، می توان مطالعات را به چند گروه دسته بندی کرد: دسته ای از مطالعات از جمله هزارجریبی (1396)، محسنی (2016)، امین (2020)، طهماسبی (1397) و بان و همکارانش (2018) عوامل اجتماعی را بر مدیریت توسعه پایدار گردشگری موثر دانسته اند. توسعه پایدار از اصول و مبنای پیشرفت اقتصادی، اجتماعی و سیاسی در جهان محسوب میشود. به دلیل نقشی که گردشگری می تواند

کولوگروف - اسمیرنوف استفاده شده و با توجه به اینکه سطوح معنی داری برای همه متغیرها کمتر از 0,05 حاصل گردیده بنابراین توزیع داده ها نرمال نبوده و برای آزمون فرضیات باید از روش حداقل مربعات جزئی در مدل سازی معادلات ساختاری استفاده نمود، نرم افزار مربوطه، اسمارت پی ال اس نسخه 3 می باشد (جدول 1).

شکل (1): منبع مدل : پیشینه پژوهش

جدول (1): آزمون نرمال بودن توزیع داده ها

متغیر	سطح معنی داری	نوع توزیع
عوامل اقتصادی	0,000	غیر نرمال
عوامل اکولوژیکی	0,000	غیر نرمال
عوامل نهادی	0,000	غیر نرمال
عوامل فرهنگی	0,000	غیر نرمال
عوامل زیست محیطی	0,000	غیر نرمال
عوامل ساختاری	0,000	غیر نرمال
توسعه پایدار گردشگری	0,000	غیر نرمال

در جدول شاخص های برازش مدل ذکر شده اند که همگی در حدود مناسبی قرار دارند (جدول 2). همچنین مقادیر میانگین واریانس استخراجی بیشتر از 0,5 و پایایی ترکیبی بیشتر از 0,7 بوده که باز هم در حد مناسبی هستند. از جدول 10، نشان داده شد که تناسب برازش مدل بسیار خوب است. برازش مدل بسیار خوب است، زیرا همه شاخص ها نزدیک به 1 هستند و RMSEA در محدوده پیشنهادی قرار می گیرد [27] [29].

فرضیات پژوهش به صورت زیر می باشند:

- 1- عوامل اقتصادی بر توسعه پایدار گردشگری موثر می باشد.
- 2- عوامل اکولوژیکی بر توسعه پایدار گردشگری موثر می باشد.
- 3- عوامل نهادی بر توسعه پایدار گردشگری موثر می باشد.
- 4- عوامل فرهنگی بر توسعه پایدار گردشگری موثر می باشد.
- 5- عوامل زیست محیطی بر توسعه پایدار گردشگری موثر می باشد.
- 6- عوامل ساختاری بر توسعه پایدار گردشگری موثر می باشد.

4- روش تحقیق

این پژوهش از نظر هدف کاربردی و از نظر نحوه جمع آوری داده ها توصیفی پیمایشی و از نوع همبستگی است. جامعه آماری این تحقیق، مدیران و کارشناسان ستاد وزارت گردشگری در شهر تهران می باشد که تعداد آنها بالغ بر 90 نفر بوده و با توجه به تعداد محدود جامعه، نمونه گیری نشده و تمام شماری انجام گرفته است.

5- ابزار گردآوری داده و روایی و پایایی آن

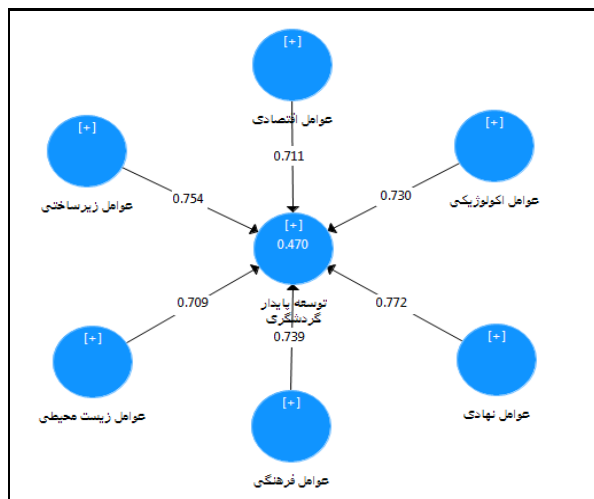
ابزار مورد استفاده پرسشنامه بوده که از مقالات معتبر اقتباس و سپس با 3 نفر خبره مشورت شده و پس از انجام اصلاحاتی، بومی سازی شده و میان نمونه آماری توزیع گردید. در ادامه در مورد شاخص روایی همگرا و شاخص میانگین واریانس استخراجی (AVE) و برای بررسی پایایی از شاخص پایایی ترکیبی (CR) استفاده شده که مورد اشاره قرار میگیرند.

6- تحلیل داده های پژوهش

به منظور تحلیل داده ها انجام آزمون فرضیات، ابتدا می بایست مشخص شود که آیا توزیع داده ها نرمال میباشد یا خیر. به این منظور از آزمون

جدول (2): شاخص های برازندگی، پایایی و روایی

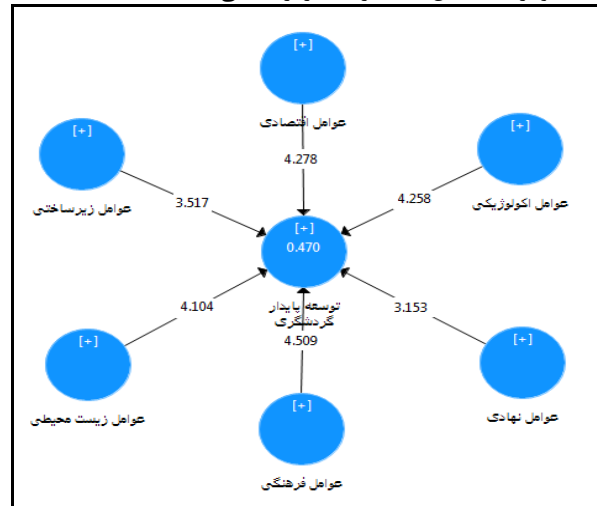
متغیر	NFI	RFI	IFI	TLI	CFI	RMSEA	AVE	CR
عوامل اقتصادی	0/957	0/936	0/974	0/954	0/974	0/071	0/652	0/884
عوامل اکولوژیکی	0/945	0/835	0/951	0/922	0/945	0/000	0/539	0/832
عوامل نهادی	0/853	0/789	0/909	0/881	0/853	0/004	0/613	0/850
عوامل فرهنگی	0/834	0/781	0/835	0/961	0/862	0/000	0/651	0/814
عوامل زیست محیطی	0/927	0/868	0/589	0/850	0/951	0/010	0/588	0/791
عوامل ساختاری	0/762	0/825	0/704	0/785	0/920	0/000	0/751	0/809
توسعه پایدار گردشگری	0/944	0/913	0/861	0/937	0/896	0/000	0/609	0/815

شکل (3): تخمین استاندارد

خلاصه فرضیات آزمون شده به شرح جدول 3 می باشد.

مقادیر توصیه شده: NFI, RFI, IFI, TLI و CFI باید نزدیک به 1 باشند و $0 \leq RMSEA \leq 0.1$ [27] [29].
 دو مدل معنی داری (شکل 2) و ضرایب تخمین استاندارد (شکل 3)، در ادامه اشاره شده اند. محدوده مناسب برای مقادیر معنی داری بالاتر از 1/96 و برای تخمین استاندارد بالاتر از 0/4 می باشد [27].

شکل (2): نمودار معنی داری

جدول (3): خلاصه آزمون فرضیات تحقیق

ردیف	فرضیه	مقدار معنی داری	نتیجه	ضریب مسیر
1	عوامل اقتصادی بر توسعه پایدار گردشگری موثر می باشد.	4/278	تایید	0/711
2	عوامل اکولوژیکی بر توسعه پایدار گردشگری موثر می باشد.	4/258	تایید	0/730
3	عوامل نهادی بر توسعه پایدار گردشگری موثر می باشد.	3/153	تایید	0/722
4	عوامل فرهنگی بر توسعه پایدار گردشگری موثر می باشد.	4/509	تایید	0/739
5	عوامل زیست محیطی بر توسعه پایدار گردشگری موثر می باشد.	4/104	تایید	0/709
6	عوامل ساختاری بر توسعه پایدار گردشگری موثر می باشد.	3/517	تایید	0/754

در منطقه، سرمایه گذاری در طرح های بازسازی منطقه و سرمایه گذاری در طرح های جمعی تبلیغات خدمات منطقه. همچنین، مشابه این پژوهش در سایر مقاطع زمانی انجام گردد. با توجه به الزامات سازمانی جهت اجرای برنامه های گردشگری، حمایت مسئولان از گردشگری منطقه، حمایت از طرح های گردشگری، تنوع بخشی به مراکز گردشگری و معرفی مناطق گردشگری به گردشگران، جهت تقویت استفاده از مشارکت های مردمی، تقویت روحیه رقابت در میان رقبای فعال در زمینه گردشگری و نیز با توجه به مستعد بودن کشور ایران جهت سرمایه گذاری از موضوعات مهم و مورد توجه صنعت گردشگری است. در این پژوهش با بررسی فرضیات و انجام آزمون های فرضیه، هر شش فرضیه تایید شده و تمام موارد بر توسعه پایدار گردشگری موثر می باشند. با توجه به مقدار معنی داری فرضیه اول که برابر 4/278 است، عوامل اقتصادی بر توسعه پایدار گردشگری موثر است که این نتیجه با پژوهش پان و همکاران (2018) و طهماسبی (1397) همگراست. با توجه به مقدار معنی داری فرضیه دوم که برابر 4/258 است، عوامل اکولوژیکی بر توسعه پایدار گردشگری موثر است که این نتیجه با پژوهش کروس و همکاران (2020) و نیکنام (1397) همگراست. با توجه به مقدار معنی داری فرضیه سوم که برابر 3/153 است، عوامل نهادی بر توسعه پایدار گردشگری موثر است که این نتیجه با پژوهش پان و همکاران (2018) و طهماسبی (1397) همگراست. با توجه به مقدار معنی داری فرضیه چهارم که برابر 4/509 است، عوامل فرهنگی بر توسعه پایدار گردشگری موثر است که این نتیجه با پژوهش ستاری و همکاران (1396) همگراست. با توجه به مقدار معنی داری فرضیه پنجم که برابر 4/104 است، عوامل زیست محیطی بر توسعه پایدار گردشگری موثر است که این نتیجه با پژوهش پان و همکاران (2018) و طهماسبی (1397) همگراست. نهایتاً با توجه به مقدار معنی داری فرضیه ششم که برابر 4/278 است، عوامل زیرساختی بر توسعه پایدار گردشگری موثر است که این نتیجه با پژوهش نوعی و زند مقدم (1397) همگراست. بر این اساس پیشنهاد می گردد، دستگاهها و ارگان های اجرایی با اتخاذ سیاستها و تدابیر لازم، انگیزه و تمایل در مردم منطقه جهت سرمایه گذاری در بخش گردشگری ایجاد نمایند. فرهنگ سازی مفید و کارا بین ساکنین محلی در مناطق گردشگری فضایی امن و دوستانه برای گردشگران فراهم نموده و آنان را از هر جهت مطمئن سازند که کلیه امور آنها فقط محدود به سازمان های مربوط به گردشگری در این منطقه نیست، بلکه شهروندان نیز در کنار آنها هستند و نسبت به آنها احساس مسئولیت مینمایند و از هیچ کوششی برای آنها دریغ ندارند. پیشنهاد می گردد، دستگاهها و ارگان های اجرایی نسبت به تفکیک وظایف حوزه های مختلف گردشگری در سطح سازمانی به منظور جلوگیری از تداخل وظایف و تقویت مدیریت یکپارچه گردشگری از طریق محدود کردن قلمرو سازمانی آن تنها به وزارت گردشگری اقدام نمایند. پیشنهاد می گردد، دستگاهها و ارگان های اجرایی با بازنگری در الگوها و برنامه های گردشگری کشورهای منطقه جهت حذف عوامل دافعه و تقویت عوامل جاذبه گردشگران از طریق تبلیغات مناسب، ارائه تسهیلات و

به منظور سنجش کیفیت مدل اندازه گیری از شاخص $cv\ com$ و به منظور سنجش کیفیت مدل ساختاری از شاخص Q^2 استفاده شده است. با توجه به اینکه مقادیر $cv\ com$ همگی مثبت هستند کیفیت مدل اندازه گیری تایید و با توجه به اینکه شاخص Q^2 از 0,35 بیشتر شده، کیفیت مدل ساختاری نیز تایید می شود. این مقادیر در جدول 4 اشاره شده اند.

جدول (4): سنجش کیفیت مدل های اندازه گیری و ساختاری

متغیرها	Q^2	$cv\ com$
عوامل اقتصادی	0/441	0/212
عوامل اکولوژیکی	0/609	0/357
عوامل نهادی	0/394	0/159
عوامل فرهنگی	0/525	0/225
عوامل زیست محیطی	0/437	0/206
عوامل ساختاری	0/364	0/351
توسعه پایدار گردشگری	0/441	0/111

7- نتیجه گیری

توسعه پایدار شرط اساسی تامین زندگی امن و پایدار است که به منظور به حداقل رساندن اتلاف منابع، تخریب محیط و بی ثباتی اجتماعی تلاش میکند. این مفهوم از طرف گزارش برانتلند مطرح شد که به دنبال حل مشکلات اساسی در خصوص عدالت، نیازهای اقتصادی جمعیت و محدودیت های اجتماعی و تکنولوژی، توان محیطی در رفع نیازهای نسل کنونی و آینده میباشد. توسعه پایدار، توسعه ای است که نیازهای نسل کنونی را بدون به مخاطره انداختن توانایی های نسل های آینده در برطرف کردن نیازهایشان تامین کند. توسعه پایدار گردشگری نیازمند صبر، تلاش و تعهد دراز مدت است. برای دستیابی به توسعه پایدار گردشگری به شاخص هایی نیاز است که میتوان آنها را بصورت زیر خلاصه کرد، شاخص های اکولوژیکی، اقتصادی، اجتماعی، نهادی و فرهنگی که این شاخص ها در ارتباط با یکدیگر بوده و تاثیر متقابلی برهم دارند. مهمترین دستاوردهای توسعه پایدار گردشگری عبارتند از توجه همزمان به ابعاد اکولوژیکی، اقتصادی و فرهنگی اجتماعی، بهره گیری از رویکرد کل نگر در توسعه گردشگری، برنامه ریزی از پایین به بالا، کنترل آلودگی ها، توجه به رشد آگاهی اجتماعات محلی و توجه به عدالت درون نسلی و بین نسلی در توسعه گردشگری. بازنگری قوانین در رابطه با صنعت گردشگری و بهبود قوانین به صورت یکپارچه و شفاف، در راستای حمایت از صنعت گردشگری، تخصیص منابع و اعتبارات به وزارت میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی به منظور تأمین مراکز اقامتی مناسب، بهبود زیرساخت های گردشگری، ایجاد تسهیلات خدماتی، رفاهی و بهداشتی، تهیه و تدوین نقشه راه جامع توسعه صنعت گردشگری ایران، تبلیغات مؤثر و مناسب، ایجاد تدابیر لازم برای افزایش امنیت در کشور، ایجاد شرکت های خدماتی برگزارکننده اردوهای علمی

- [7] ذوالقدر، علی، کرمی، ابوالفضل. (1396). بررسی تأثیر عملکرد مسئولین بر احساس امنیت گردشگران استان زنجان. فصلنامه دانش نظامی زنجان، ش 3، ص 67-93.
- [8] رضانزاد، مرضیه. موسی کاظمی، سید مهدی. رفیعیان، مجتبی. رکن الدین افتخاری، عبدالرضا. (1399). الگوی فضایی انداموار احساس امنیت در فضاهای عمومی شهری نمونه موردی: شهر بندرعباس، پژوهش های راهبردی امنیت و نظم اجتماعی، ش 1، ص 62-81.
- [9] زاهدیان نژاد، علی و صافدل دهمیانی، محمد. (1398). بررسی مشارکت بخش خصوصی در آموزش رفتار مسئولان گردشگری پایدار، اولین همایش بین المللی علمی راهبردی توسعه گردشگری جمهوری اسلامی ایران، چالش ها و چشم اندازها، مشهد، پژوهشگاه گردشگری جهاد دانشگاهی.
- [10] زمانیان، مجید. خادمی، زهرا. سعادت، محسن. وحدانی زرگاه، فاطمه. (1399). بررسی سنجش میزان اعتماد اجتماعی و عوامل مؤثر بر آن در بین شهروندان. سومین کنفرانس ملی جامعه شناسی و علوم اجتماعی. تهران. موسسه اطلاع رسانی نارکیش.
- [11] شجاعی، علیرضا. نوری، مهدی. (1396). نتایج همدلی و همزبانی دولت و ملت بر امنیت ملی، فصلنامه امنیت پژوهی، (12)، 01-33-7.
- [12] طهماسی، علی. (1397). بررسی هویت گردشگری با رویکرد توسعه پایداری در منطقه مشکین شهر، کنفرانس عمران، معماری و شهرسازی کشورهای جهان اسلام، تبریز، دانشگاه تبریز - دانشگاه شهید مدنی آذربایجان - دانشگاه علمی کاربردی شهرداری تبریز.
- [13] فیروزمکان، شهرزاد. دانشپور، سیدعبدالهادی. (1398). افزایش حضور شهروندان در امور محله ای از طریق ارتقاء کیفیت فضاهای عمومی و زندگی شهری، کنفرانس ملی مهندسی معماری، عمران و توسعه کالبدی، کوهشدت، شهرداری کوهشدت، شرکت پنام خط نوین.
- [14] قاسم زاده، مجید. (1398). مؤلفه های مؤثر در هوشمندسازی محور گردشگری تبریز واکاوی چگونگی پایداری و عوامل کلیدی در بعد معماری و شهرسازی، کنفرانس عمران، معماری و شهرسازی کشورهای جهان اسلام، تبریز، دانشگاه تبریز - دانشگاه شهید مدنی آذربایجان - دانشگاه علمی کاربردی شهرداری تبریز.
- [15] قربانلو، حسن. (1394). بررسی جایگاه مشارکت شهروندان در حکمروایی خوب شهری با تأکید بر شهرداری اسلامشهر، همایش بین المللی جغرافیا و توسعه پایدار، بصورت الکترونیکی، موسسه سفیران فرهنگی مبین.
- [16] لطفی، حیدر. خامه چی، محسن. (1397). نقش امنیت در توسعه گردشگری زابل، همایش ملی شهرهای مرزی و امنیت، چالش ها و رهیافت ها، 0-20.
- [17] لطفی فر، مجتبی. غفوری، حسین. (1397). نقش امنیت در توسعه گردشگری (مورد شناسی: چابهار). اولین همایش ملی توسعه سواحل مکران و اقتدار دریایی جمهوری اسلامی ایران.
- [18] محمودنژاد، رضا. نصیری، اسماعیل. (1397). ارزیابی جاذبه های گردشگری شهری و نقش آن بر توسعه پایدار شهری بر اساس مدل SWOT (منطقه مورد مطالعه: شهرستان سقز)، فصلنامه پژوهش های علوم جغرافیایی، معماری و شهرسازی، سال دوم - ش 13 (26 صفحه - از 221 تا 246).
- [19] مرادی، محمد. (1400). بررسی توسعه پایدار گردشگری در شهرها مورد مطالعه: منطقه 15 شهر تهران، ششمین کنفرانس بین المللی عمران، معماری و توسعه اقتصاد شهری، شیراز، مؤسسه آموزشی مدیران خبره نارون.

امکانات کافی به گردشگران اقدام نمایند. همچنین پیشنهاد می گردد، دستگاهها و ارگان های اجرایی نسبت به اتخاذ تدابیر لازم جهت بالا بردن روحیه معاشرت جامعه ی محلی با دیگران و آموزش آنها در زمینه های مختلف اقدام نمایند. در این راستا نیز تشویق و ترغیب مردم در زمینه برخورد خوشایند و اشاعه روحیه ایثار و احترام به قوانین حاکم بر جامعه از قبیل احترام به قوانین راهنمایی و رانندگی و نیز اجتناب از برخورد های نامناسب و نابخردانه با همگان و به خصوص جهانگردان و تمایل به فداکاری برای جامعه میتواند بیشترین تأثیرات را در توسعه این صنعت برجای گذارد. با توجه به محدودیت مربوط به ماهیت پرسشنامه، انجام مصاحبه عمیق با مدیران و کارشناسان در زمینه موضوع مورد بررسی و دریافت حس و تجربه درونی آنها درباره ابعاد مختلف متغیرهای پژوهش پیشنهاد می شود. همچنین به سایر محققین پیشنهاد می شود به اصل مطلب که همان توسعه پایدار گردشگری و مدیریت آن است بیشتر توجه گردد، چراکه باور این است که اگر این صنعت از رأسش که همان تحصیلات دانشگاهی و به کارگماشتن نیروهای کاردان است تقویت شود و مورد توجه قرار گیرد میتواند در جامعه و در میان شهروندان نیز تجلیل شود و میل به همکاری در جهت توسعه آن در بین شهروندان ایجاد گردد.

منابع و مأخذ

- [1] امانی، حمیدرضا. تقی زاده بفرویه، علی. محمدی، اکبر. طیبی نیا، عبدالرضا. (1397). فقر اقتصادی در مقابله با گردشگری شهری در راستای توسعه پایدار شهری با تأکید بر مدیریت شهری در کلانشهرها، اولین همایش بررسی چالش ها و ارائه راهکارهای نوین مدیریت شهری، تهران، سازمان بسیج شهرداری تهران.
- [2] بزرگمهر، کیا. شریفی، سید محمد. (1394). بررسی تأثیر جهانی شدن شهرها بر کیفیت زندگی شهروندان (مورد پژوهش: شهرستان رامسر)، دومین کنفرانس ملی معماری و منظر شهری پایدار، بصورت الکترونیکی، موسسه بین المللی معماری، شهرسازی مهرازشهر.
- [3] پور حامد، اسماعیل. شریعت باقری، محمدجواد. (1396). کاوش در مفهوم و جایگاه حق آزادی و امنیت شخصی، حقوقی دادگستری، (86)، 78-33-7.
- [4] حجازی، سیدمیراسدالله. برزکار، محسن. (1397). قابلیت سنجی زیومورفوسایت ها در جهت توسعه گردشگری پایدار و توسعه شهری بر اساس مدل Pereira مطالعه موردی: شهرستان سقز، کنفرانس عمران، معماری و شهرسازی کشورهای جهان اسلام، تبریز، دانشگاه تبریز - دانشگاه شهید مدنی آذربایجان - دانشگاه علمی کاربردی شهرداری تبریز.
- [5] خوش فر، غلامرضا. اسفندیان، آریتا. رحمانی، مریم. (1399). بررسی احساس امنیت فردی و اجتماعی از دیدگاه گردشگران و عوامل مؤثر بر آن: مطالعه ی موردی: گردشگران منطقه ی گردشگری نهارخوران و انگدرهی شهر گرگان، مجله ی برنامه ریزی و توسعه گردشگری، (6)، 1-201-080.
- [6] دشتی موخر، سمانه. امین رعیای جزه، مرضیه. خلیلی، علی. (1394). بررسی نقش مشارکت شهروندان در توسعه پایدار شهری مطالعه موردی منطقه دو شهر تهران، کنفرانس بین المللی دستاوردهای نوین در مهندسی عمران، معماری، محیط زیست و مدیریت شهری، تهران، موسسه مدیران ایده پرداز پایتخت.

- Perspective.** In Expert Meeting on Alternative and Creative tourism in cities Barcelona.
- [39] Su, L., Lian, Q., Huang, Y. (2020). **How do Tourists Attribution of Destination Social Responsibility Motives Impact Trust and Intention to Visit?** The moderating role of destination reputation. *Tourism management*, 77, 103970.
- [40] Wang, J., Huang, X., Gong, Z., Cao, K. (2020). **Dynamic assessment of tourism carrying capacity and its impacts on tourism destinations in China.** *Journal of Destination*
- [20] معینیان میان‌دوآب، غزل، فتیحی، بابک، معینیان، پریچهر. (1400). الزامات مدیریت شهری در توسعه پایدار گردشگری با تأکید بر اقتصاد (مورد مطالعه: شهر میان‌دوآب). *مجله جغرافیا و روابط انسانی*، دوره 2، شماره 4.
- [21] نوایخش، مهرداد. غفاری آشتیانی، پیمان. کهن، علی. (1388). **مدیریت بستر رفتار شهروندی سازمانی در فرانش های اجتماعی**، پژوهش های مدیریت راهبردی، ش 43 ISC، ص 29-54.
- [22] نوعی، هنگامه. زندمقدم، محمدرضا. (1397). **بررسی ابعاد توسعه پایدار بر گردشگری حلال در شهر مشهد**، کنفرانس عمران، معماری و شهرسازی کشورهای جهان اسلام، تبریز، دانشگاه تبریز - دانشگاه شهید مدنی آذربایجان - دانشگاه علمی کاربردی شهرداری تبریز.
- [23] نیکنام، کامبیز. (1397). **بررسی تأثیر متقابل گردشگری شهری و گردشگری ورزشی در توسعه ی پایدار گردشگری و اقتصاد کلان شهرها**، کنفرانس عمران، معماری و شهرسازی کشورهای جهان اسلام، تبریز، دانشگاه تبریز - دانشگاه شهید مدنی آذربایجان - دانشگاه علمی کاربردی شهرداری.
- [24] هزارجریبی، جعفر. (1396). **احساس امنیت اجتماعی از منظر گردشگری**، *مجله جغرافیا و برنامه ریزی محیطی*، *مجله علمی پژوهشی علوم انسانی دانشگاه اصفهان*، ش 1، ص 13-18.
- [25] هزارجریبی، جعفر. صفری شالی، رضا. (1396). **بررسی رضایت از زندگی و جایگاه احساس امنیت: مطالعه در میان شهروندان تهرانی**. *فصلنامه علمی - پژوهشی انتظام اجتماعی*، ش 3، ص 7-18.
- [26] Agyeiwaah, E., McKercher, B., Sunkul, W. (2017). **Identifying Core Indicators of Sustainable Tourism: A Path Forward.** *Tourism Management Perspectives*, 24, 26-33.
- [27] Amini, S. (2020). **The Study of Effective Factors on Non-Friendly Action among Tehran Citizens.** *Ethic Research bulletin*, 1, 49-75.
- [28] Asmelash, A. G., Kumar, S. (2019). **Assessing Progress of Tourism Sustainability: Developing and Validating Sustainability Indicators.** *Journal of Tourism Management*, 71, 67-83.
- [29] Baker, S., Paddock, J., Smith, A. M., Unsworth, R. K., Cullen-Unsworth, L. C., Hertler, H. (2015). **An Ecosystems Perspective for Food Security in the Caribbean: Seagrass Meadows in the Turks and Caicos Islands.** *Ecosystem Services*, 20, 12-96.
- [30] Basu, P. K. (2017). **Is Sustainable tourism Development Possible? Broad Issues concerning Australia and Papua New Guinea.** In *Tourism and Economic Development* (pp. 140-149). Routledge.
- [31] Berggren, N., Bjornskov, C. (2020). **Is the Importance of Religion in daily life Related to Social Trust?: Cross-Country and Cross-State Comparisons.** *Journal of Economic Behavior & organization*, 80, 459-480.
- [32] Coccossis, H. (2020). **Sustainable Tourism and Carrying Capacity: a New Context.** In *The Challenge of Tourism Carrying Capacity Assessment* (pp. 19-30). Routledge.
- [33] Edgell Sr, D. L. (2019). **Managing Sustainable Tourism: A Legacy for the Future.** Routledge.
- [34] Gohar, A. A., Cashman, A. (2016). **A Methodology to Assess the Impact of Climate Variability and Change on water Resources, food Security and Economic Welfare.** *Agricultural Systems*, 147, 51-64.
- [35] Higgins-Desbiolles, F. (2018). **Sustainable Tourism: Sustaining Tourism or Something More.** *Tourism Management Perspectives*, 25, 157-160.
- [36] Hippmann, M. (2019). **Creative Tourism in the Golden Land (Host-Guest Relations in Creative Tourism at the Inle Lake Region; Myanmar).** Thesis. Wageningen University.
- [37] Kapera, I. (2018). **Sustainable Tourism Development Efforts by Local governments in Poland.** *Sustainable Cities and Society*, 40, 581-588.
- [38] Pan, M. (2018). **Benefits of Creative Tourism-The Tourist**